

Hoofdstuk 4, Overdracht

4.1 Inleiding

Volgens art. 3:83 zijn eigendom, beperkte rechten en vorderingsrechten in beginsel **overdraagbaar**. Daarvoor gelden de vereisten van een **geldige titel, beschikkingsbevoegdheid en levering**. De term levering moet men onderscheiden van de term overdracht, omdat overdracht het rechtsgevolg is van de feitelijke handeling die als levering wordt aangeduid.

4.1 Overdraagbaarheid van goederen

Alleen **goederen, zaken en vermogensrechten** (art. 3:1, 2 en 6) zijn overdraagbaar: niet-goederen zijn niet vatbaar voor overdracht. Zo is een onderneming geen goed en dus niet vatbaar voor overdracht, terwijl aandelen in een onderneming dit wel zijn. Ook bestanddelen zijn geen zelfstandige zaak en dus geen goed, waardoor tevens niet voor overdracht vatbaar. Dit geldt ook voor rechtsvorderingen.

Art. 3:83 lid 1 bepaalt dat eigendom, beperkte rechten en vorderingsrechten overdraagbaar zijn, tenzij **de wet of de aard van de rechtshandeling** zich tegen de overdracht verzet. Dit beginsel van vrije overdraagbaarheid is van groot economisch belang. De aard van het goed kan zich evenwel tegen overdracht verzetten, waarbij gedacht moet worden aan afhankelijke rechten (art. 3:7 jo. 82), maar ook rechten met een uiterst **persoonlijk karakter** (rechten van gebruik en bewoning, pensioen of levensonderhoud). Voorts kan de wet overdraagbaarheid uitsluiten, waarbij het vaak gaat om gevallen waarin ook de aard van het goed zich al zou hebben verzet tegen de overdracht (vgl. art. 3:226 lid 4). Ook een wettelijk voorkeursrecht, het recht om voor vervreemding het goed aangeboden te krijgen, kan inbreuk maken op de overdraagbaarheid. De overdraagbaarheid van goederen kan volgens art. 3:83 lid 1 niet bij partijbeding worden uitgesloten. Voor vorderingsrechten geldt dit uitgangspunt echter niet (lid 2). Een vervreemdingsverbod kan echter niet worden doorgegeven door middel van een **kwalitatieve verplichting** (art. 6:252 lid 5). Het verbod op andere goederen van overdraagbaarheid te onttrekken heeft een ruime strekking: ook verkapte en beperkte onoverdraagbaarheidsbedingen zijn verboden. Dit geldt ook voor het vestigen van beperkte rechten (art. 3:81 jo. 98). Een vervreemdingsverbod heeft wel werking tussen partijen onderling, waardoor wanprestatie kan optreden, maar een dergelijk beding mist uit hoofde van art. 3:83 lid 1 goederenrechtelijke werking. Bij vorderingsrechten geldt volgens lid 2 dat schuldeiser en schuldenaar de overdraagbaarheid van een tussen hen bestaand vorderingsrecht wel kunnen uitsluiten (lid 2), welk verbod dan ook wel goederenrechtelijke werking heeft. Wel blijft een dergelijke vordering vatbaar voor verhaal ex art. 3:276. Andere rechten dan in art. 3:83 lid 1 genoemd zijn slechts overdraagbaar voor zover de wet dit bepaalt (lid 3), of indien overdracht past in het stelsel van de wet en aansluit bij wel in de wet geregelde gevallen.

4.2 Geldige titel

Een van de vereisten voor overdracht is dat een **geldige titel**, een voldoende rechtvaardiging voor overdracht moet bestaan (art. 3:84 lid 1). Titel wil dus zeggen een rechtsgrond in de zin van een rechtsverhouding die de overdracht rechtvaardigt. Hierbij gaat het voornamelijk om **obligatoire overeenkomsten**, maar geldige titels kunnen ook voortvloeien uit de wet (art. 6:162) of samengesteld zijn. Ook hoeft de titel niet rechtens afdwingbaar te zijn: een natuurlijke verbintenis kan fungeren als geldige titel. Ook hoeft de inhoud niet uit een verbintenis tot overdracht te bestaan, zolang de overdracht er maar door wordt gerechtvaardigd (denk aan inbetalinggeving ex art. 6:45). De vereiste dat een geldige titel moet bestaan voor overdracht wordt ook wel het **causaal overdrachtsstelsel** genoemd. Op het moment van levering moet die geldige titel bestaan, komt zij pas daarna tot stand dan is geen sprake van geldige overdracht, behoudens bekrachtiging ex art. 3:58.

Titels kunnen op verschillende gronden **ongeldig** zijn. Ten eerste kunnen zij vanaf het begin ongeldig zijn, omdat zij in potentie geen geldige titel kunnen opleveren of omdat zij nietig zijn (denk aan art. 3:40, maar ook aan art. 3:84 lid 3 en 85). Voorts kan de geldigheid van een titel achteraf ontstaan,

bijvoorbeeld door vernietiging met terugwerkende kracht (art. 3:53). De ongeldigheid van een titel werkt door in de levering: er komt geen overdracht tot stand (behoudens het uitzonderlijke geval van art. 6:211 lid 2). Dit voorkomt **ongerechtaardigde vermogensverschuivingen** ten behoeve van de vervreemder. Een eventuele verkrijger te goeder trouw kan bescherming ontlennen aan bijvoorbeeld art. 3:86 of 88. Betaling door de verkrijger voor het door overdracht verkregen goed is nadrukkelijk **geen vereiste** voor de geldigheid van de overdrachtstitel, maar een louter verbintenisrechtelijk aspect dat hooguit wanprestatie (en dus ontbinding zonder terugwerkende kracht) tot gevolg kan hebben. Wel geeft de wet aan de verkoper het **reclamerecht** als ook aan de eisen voor ontbinding is voldaan (art. 7:39). Verder kan onder eigendomsvoorbehoud worden geleverd (art. 3:92) of kan de ontbindende voorwaarde van niet-betaling worden bedongen (art. 3:84 lid 4).

Art. 3:84 lid 2 vereist dat het goed bij de titel met voldoende bepaaldheid is omschreven. Voor levering geldt een nog strengere bepaaldheidseis.

In art. 3:84 lid 3 worden een aantal titels als nadrukkelijk ongeldig aangemerkt, in juridisch spraakgebruik heet dit het **fudiciaverbod**. Hierbij gaat het ten eerste om de titel die voortkomt uit een rechtshandeling die ten doel heeft een goed over te dragen tot **zekerheid**. Dit uitgangspunt is de uitwerking van het gesloten stelsel van voorrangrechten en zekerheidsrechten: als partijen een zekerheidsrecht willen bedingen, kan dit alleen via de in de wet omschreven zekerheidsrechten en voorrangrechten (pand en hypotheek). De Hoge Raad hanteert hierbij het uitgangspunt dat als een rechtshandeling ertoe strekt zekerheid op het goed te schaffen in die zin dat schuldeiser in zijn belangen ten opzichte van andere schuldeisers wordt beschermd (door zich met voorrang te kunnen verhalen op het goed), een ongeldige overdrachtstitel vormt (**Keereweer q.q./Sogelease**). Partijen moeten hiertoe gebruik maken van de wettelijke zekerheidsrechten. Bedingen die toe-eigening door verkrijger uitsluit, impliceren met andere woorden dat geen werkelijke overdracht is beoogd en dus sprake is van een **ongeldige titel**. Wat de titel/obligatoire overeenkomst precies beoogt, moet worden vastgesteld met de Haviltex-maatstaf. De tweede in art. 3:84 lid 3 genoemde ongeldige titel is de titel die voortvloeit uit een rechtshandeling die de strekking mist het goed na de overdracht in het vermogen van de verkrijger te doen vallen. Ook dit is een uitwerking van het gesloten stelsel van (absolute) beperkte rechten zoals opgenomen in art. 3:81 lid 1. De uit eigendom voortvloeiende bevoegdheden kunnen dus niet op een andere wijze over partijen worden verdeeld dan in de wet reeds vastgelegd door middel van het scheppen van beperkte rechten. Een beheersovereenkomst kan dus wel geldig zijn, mits partijen ook echt hebben bedoeld dat de verkrijger **rechthebbende** zou worden. Kortom: het gesloten stelsel van voorrangrechten en beperkte rechten ex art. 3:84 lid 3, 3:277 lid 1, 3:278 lid 1 en 3:81 lid 1 dwingt partijen te kiezen tussen werkelijke overdracht; vestiging van een wettelijk beperkt recht; overdracht onder voorbehoud van een beperkt recht; overdracht onder voorwaarde; of een volledig obligatoire verhouding.

Een verbintenis tot overdracht onder voorwaarde is blijkens art. 3:84 lid 4 mogelijk, mits de voorwaarde een in de toekomst gelegen onzekere gebeurtenis is. Ten eerste kan de voorwaarde **ontbindend** werken, namelijk als de overdracht tot stand komt en het intreden van de ontbindende voorwaarde tot gevolg heeft dat het goed van rechtswege van de verkrijger terugvalt aan de vervreemder. De voorwaarde heeft met andere woorden goederenrechtelijke werking (hoewel de voorwaarde geen terugwerkende kracht heeft). Het feit dat aanvankelijk onder ontbindende voorwaarde is overgedragen, beperkt de beschikkingsmacht van de verkrijger, die alleen maar onder dezelfde ontbindende voorwaarde kan beschikken (nemo plus). Ook faillissement van de verkrijger heeft geen invloed op de goederenrechtelijke werking van de vervulling van de voorwaarde. Deze goederenrechtelijke werking wordt echter begrensd door enerzijds het gesloten goederenrechtelijk systeem of de wet (art. 3:83 en 84 lid 3) of de wet anderszins (art. 3:40) en anderzijds de bepalingen die strekken ter derdenbescherming (art. 3:24 e.v., 38, 86 en 88). Partijen kunnen voorts bedingen dat de voorwaarde geen goederenrechtelijke werking heeft.

Ook kan de overdracht plaatsvinden onder **opschortende voorwaarde**: ook de verbintenis tot overdracht onder opschortende voorwaarde is een geldige **overdrachtstitel**, zij het dat de rechtsverkrijging pas tot stand komt zodra de voorwaarde in vervulling is gegaan. Ook deze

voorwaarde heeft goederenrechtelijke werking, waardoor de verkrijger wederom in zijn beschikkingsmacht wordt beperkt en ook beschikkingsonbevoegdheid van de vervreemder na de levering heeft geen invloed op de goederenrechtelijke werking van de voorwaarde. Ook hier moeten de genoemde (wettelijke) beperkingen weer in acht worden genomen.

Anders dan overdracht onder (onzekere) voorwaarde is overdracht onder **tijdsbepaling** niet mogelijk, omdat tijd een zekere factor is. Een verbintenis tot overdracht onder ontbindende tijdsvoorwaarde wordt geconverteerd in verbintenis tot vestiging van een vruchtgebruik voor de gestelde tijd (art. 3:85 lid 1). Lid 2 converteert een verbintenis strekkende tot overdracht onder opschortende voorwaarde tot een verbintenis tot onmiddellijke overdracht met vestiging van een vruchtgebruik van de vervreemder voor de gestelde tijd. Onder tijdsbepalingen moeten ook zekere gebeurtenissen worden verstaan, hoewel nog onzeker is wanneer ze precies zullen intreden (zoals overlijden).

4.3 Levering

Bij **levering**, de tweede vereiste voor overdracht ex art. 3:84 lid 1, doet de vervreemder afstand van zijn pretenties als rechthebbende ten behoeve van de verkrijger en zorgt hij ervoor dat de verkrijger zich kan legitimeren als de nieuwe rechthebbende tegenover derden. Ook de leveringswijzen zijn per over te dragen goed limitatief in de wet genoemd (gesloten stelsel). Nogmaals wordt gewezen dat levering voldoende bepaald, geïndividualiseerd moet zijn. De verschillende leveringswijzen zijn:

- Onroerende zaken en andere registergoederen door **notariële akte** en inschrijving daarvan in openbare registers (art. 3:89 lid 1 en 4);
- Roerende zaken, niet-registergoederen in de macht van de vervreemder door **bezitsverschaffing** (al dan niet corporeel ex art. 3:90 jo. 3:114 of 115) of, in geval van overdracht onder opschortende voorwaarde, door **machtsverschaffing** (art. 3:91);
- Rechten aan toonder of order door levering van het papier waarin de vordering is **belichaamd** en bij orderpapieren tevens **endorsement** (art. 3:93);
- Andere tegen één of meer personen uit te oefenen rechten door akte en **mededeling** aan de debiteur, of zonder mededeling maar dan met authentieke of geregistreerde onderhandse akte (art. 3:94 lid 1 en 3);
- Goederen waarvoor de wet noch titel 3.4, noch elders een eigen leveringsvorm voorschrijft worden geleverd door middel van een **akte** (3:95);
- Aandelen in goederen op overeenkomstige wijze als de goederen zelf (art. 3:96);
- Toekomstige goederen bij **voorbaat** (art. 3:97);
- Beperkte rechten op dezelfde wijze als het goed waarop het rust (art. 3:98).

Verder kent de wet nog een aantal bijzondere leveringswijzen, die als *lex specialis* derogeren aan deze algemene regeling.

Omdat voor levering vaak enige vorm van medewerking van de ontvanger is vereist, wordt wel aangenomen dat voor de totstandkoming van levering nog een aparte meerzijdige rechtshandeling nodig is, de goederenrechtelijke overeenkomst. Het is echter niet zo dat een vervreemder nooit eenzijdig kan leveren en levering altijd als meerzijdige rechtshandeling moet worden aangemerkt. Bovendien is het praktische belang van een goederenrechtelijke overeenkomst van gering praktisch belang, omdat ongerechtvaardigde vermogensverschuivingen reeds worden voorkomen door een geldige titel dan wel de gebreken daarin.

4.4 Beschikkingsbevoegdheid

De laatste vereiste voor een geldige overdracht ex art. 3:84 lid 1 is **beschikkingsbevoegdheid**, hetgeen inhoudt dat men het betreffende goed mag vervreemden of bezwaren. Men moet bedenken dat verkoop zelf geen beschikkingsdaad is, omdat dit aspect slechts verbintenisrechtelijk is. Levering is pas een daad van beschikking. Uitgangspunt is dat de rechthebbende op een goed met betrekking tot dat goed beschikkingsbevoegd is. Is de vervreemder beschikkingsonbevoegd, dan komt in beginsel geen overdracht tot stand (vgl. echter art. 3:86 en 88). De beschikkingsbevoegdheid kan niet worden afgesplitst van het recht van de rechthebbende, omdat dat in strijd zou komen met het gesloten stelsel van beperkte rechten (art. 3:81 lid 1 en 84 lid 3). Ook kan de beschikkingsbevoegdheid niet

contractueel worden ontnomen of beperkt. Wel kunnen anderen dan de rechthebbende beschikkingsbevoegd zijn, zoals de faillissementscurator (art. 23 Fw), maar ook bewindvoerders. Handelingsonbekwaamheid leidt echter niet tot beschikkingsonbevoegdheid van de rechthebbende, zij het dat hun rechtshandelingen kunnen worden vernietigd door de wettelijk vertegenwoordiger. De beschikkingsbevoegde persoon kan beschikken over het goed zoals het zich in zijn vermogen bevindt, en niet meer dan dat. Is een recht dus met een beperkt recht bezwaard, dan kan daarover alleen worden beschikt onder de last van het beperkte recht. Dit geldt ook voor beslag: vervreemding kan de beslaglegger niet worden tegengeworpen. Andere voorbeelden waarbij de niet-rechthebbende toch kan beschikken zijn (**onmiddellijke**) **vertegenwoordiging** (hoewel alleen de vertegenwoordigde beschikkingsbevoegd blijft), lastgeving in eigen naam (waarbij de bevoegdheid van de lasthebber gerelateerd is aan die van de lastgever zodat beschikkingsonbevoegdheid van de lastgever leidt tot beschikkingsonbevoegdheid van de lasthebber), of beschikkingsbevoegdheid krachtens de wet (pandhouder of hypotheekhouder en parate executie, maar ook de reeds genoemde faillissementscurator).

Indien wordt geleverd door een **beschikkingsonbevoegde** komt in beginsel geen overdracht tot stand (art. 3:84 lid 1). Soms kan echter bescherming worden ontleend aan het nog te bespreken art. 3:86 of 88 (vgl. ook de reeds besproken 3:24-26). In dit verband is ook art. 3:36 van belang, die derde beschermt die op grond van eens anders verklaring of gedraging redelijkerwijs het ontstaan, bestaan of tenietgaan van een bepaalde rechtsbetrekking, waarbij de ander betrokken is, hebben mogen aannemen, en op die veronderstelling hebben voortgebouwd (vgl ook 3:11). Deze bepaling kent hoge eisen zodat in veel casus eerder art. 3:86 of 88 in beeld zal komen.

Een gebrek in de beschikkingsbevoegdheid, levering of geldige titel, hoeft voorts niet in de weg te staan aan geldige overdracht indien deze wordt **bekrachtigd** ex art. 3:58. Hiervoor is wel vereist dat de overdracht door alle onmiddellijk belanghebbenden die zich op het gebrek hadden kunnen beroepen, als geldig is aangemerkt in de tussen levering en de vervulling van het ontbrekende overdrachtsvereiste liggende tijd. De bekrachtiging werkt terug tot het tijdstip van de levering en heeft geen invloed op rechten van derden (lid 3).

Voorts kan volgens art 3:97 bij **voorbaat** worden geleverd, hetgeen pas leidt tot overdracht indien aan alle eisen van art. 3:84 is voldaan en dus een geldige titel en beschikkingsbevoegdheid is verkregen. Als de vervreemder echter pas het goed verkrijgt nadat hij in faillissement is komen te verkeren, vindt geen overdracht plaats wegens beschikkingsonbevoegdheid (art. 35 lid 2 Fw). Terugwerkende kracht is hier anders dan bij bekrachtiging niet op zijn plaats, hoewel in beide gevallen geen overdracht plaatsvindt indien de vervreemder in staat van faillissement verkeerde op het tijdstip dat hij het goed alsnog verwierf.

Tot slot kan iemand die beschikkingsonbevoegd geleverd heeft gekregen ook eigenaar worden door verjaring. Dit is de verkrijgende verjaring. Gaat het om een roerende zaak, niet-registergoed of toonder- of orderpapier dat te goeder trouw voor een onafgebroken periode van drie jaar in bezit is van de verkrijger, wordt hij daarvan eigenaar (art. 3:99). Bij andere goederen is dit tien jaar. Bij geen goede trouw geldt art. 3:105.